

โครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการอุทยานแห่งชาติอย่างยั่งยืน¹

สำนักงานนวัตกรรมพื้นที่คุ้มครอง
กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

1. หลักการและเหตุผล

จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในอดีต ส่งผลให้เกิดปัญหาด้านที่ดินทำกินความขัดแย้งในด้านการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและความเสื่อมโทรมของสภาพสิ่งแวดล้อม ดังนั้นรัฐบาล จึงมีนโยบายให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการฟื้นฟู อนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำ และลุ่มน้ำและให้มีการบริหารและจัดการสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพแบบบูรณาการ เพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่แบบพอเพียงและรู้จักเพียงพอกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยยึดหลักธรรมาภิบาล และการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม โดยยึดนโยบายให้ “คนอยู่กับป่า” โดยผ่อนปรนให้ประชาชน อาศัยและทำกินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่เสื่อมโทรม และพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่ไม่ล่อแหลม โดยมีเงื่อนไขให้อยู่อาศัย และทำกินโดยไม่ทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม ปรับเปลี่ยนวิถีดำเนินชีวิตจากการใช้หลักนิติศาสตร์มาเป็นหลักนิติธรรม เน้นการสร้างการยอมรับร่วมกันระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยผ่านกระบวนการประชุมหารือ การพบปะ เยี่ยมเยือน และสร้างกระบวนการ เพื่อให้ฝ่ายบริหารที่มีอำนาจตัดสินใจ และเจ้าหน้าที่ปฏิบัติทุกระดับ มีความเข้าใจ และปรับทัศนคติ ทั้งนี้คำนึงถึงความจำเป็นในการดำรงชีพของราษฎร เพื่อบรรเทาปัญหาความยากจน ตลอดจนเพื่อความ เสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคม

2. วัตถุประสงค์ (Objective)

2.1 เพื่อให้ “คนอยู่กับป่า” ได้อย่างชอบธรรมและเกื้อกูลกับธรรมชาติอันเป็นการสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน ควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.2 เพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ทั้งทางตรงและทางอ้อมตามแนวทางการอนุรักษ์ และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐ โดยพื้นฐานการยอมรับซึ่งกันและกัน

2.3 เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการอุทยานแห่งชาติ โดยใช้กลไกจากราษฎรที่อยู่ในพื้นที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนการแก้ปัญหาและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3. กลยุทธ์ (strategy)

3.1 ปรับเปลี่ยนหลักการจากเดิมใช้หลักนิติศาสตร์มาเป็นการใช้หลักนิติธรรมเป็นตัวนำในการปฏิบัติ

3.2 เน้นการสร้างการยอมรับร่วมกันระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยผ่านกระบวนการประชุมหารือ การเจรจาการพบปะเยี่ยมเยือน

¹ เอกสารประกอบการอภิปรายกลุ่มย่อยที่ 2 การจัดการทรัพยากรร่วม: รูปแบบและบทเรียนในประเทศไทย ในงานสัมมนาระดับชาติเรื่อง ป่าชุมชน: กระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของสังคมไทย วันที่ 9-10 สิงหาคม 2550 ณ อาคารสารนิเทศ 50 ปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพมหานคร

3.3 สร้างกระบวนการ เพื่อให้ฝ่ายบริหารที่มีอำนาจตัดสินใจและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติทุกระดับมีความเข้าใจและปรับทัศนคติ

3.4 ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนจัดทำแผนและโครงการการพัฒนาของชุมชนในพื้นที่ โนม้นำให้เกิดกระบวนการแบ่งปันโอกาส และประสานประโยชน์แก่ทุกกลุ่มในสังคมอย่างเป็นธรรม

3.5 จำแนกและกำหนดเขตการใช้พื้นที่อุทยานแห่งชาติ

3.5.1 เขตคุ้มครองทรัพยากรและระบบนิเวศ

3.5.2 เขตฉนวน หรือ เขตผ่อนปรน

3.5.3 เขตบริการ

3.6 เพื่อกำหนดกติกาของประชาคม กำหนดหลักเกณฑ์ของประชาคมร่วมรัฐ ในการบริหารจัดการ และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ

4. ความสอดคล้องและความสัมพันธ์กับนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผน

4.1 พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2546

4.2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554)

- ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้
- ยุทธศาสตร์การพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

4.3 มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ.2541 เรื่อง การแก้ไขปัญหาดินในพื้นที่ป่าไม้

4.4 ระบบการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี หรือหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) ข้อ 4 หลักการมีส่วนร่วม

4.5 ประเด็นยุทธศาสตร์ของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ข้อ ง การบริหารจัดการและการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยการมีส่วนร่วมและมีบูรณาการในทุกระดับ

5. กิจกรรมของโครงการ ฯ เรียงตามขั้นตอนหรือวิธีการทำงาน

5.1 แผนงานเสริมสร้างความแข็งแกร่งและจัดตั้งองค์กรชุมชน

5.1.1 ประชาสัมพันธ์โครงการ

5.1.2 การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับโครงการส่งเสริมฯ และคัดเลือกผู้นำ

5.1.3 การประชุมผู้นำเพื่อแต่งตั้งคณะทำงานการมีส่วนร่วมของประชาชน

5.1.4 นำผู้นำและ/หรือแกนนำไปทัศนศึกษา ดูงานต่างพื้นที่

5.1.5 สร้างหลักเกณฑ์กติกาประชาคมร่วมรัฐ

(1) ประชุมผู้นำเพื่อร่างหลักเกณฑ์กติกาประชาคมร่วมรัฐของหมู่บ้าน

(2) ประชุมราษฎรเพื่อรับฟังความคิดเห็นและพิจารณาร่างหลักเกณฑ์กติกาประชาคมร่วมรัฐ และจัดตั้งองค์กรระดับหมู่บ้าน

(3) ทำป้ายและเอกสารประชาสัมพันธ์ร่างกติกาประชาคมร่วมรัฐ

- 5.2 แผนงานรวบรวมฐานข้อมูลและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 5.2.1 สํารวจจัดทำฐานข้อมูลในระดับพื้นที่
 - 5.2.2 รวบรวมภูมิปัญญาของชุมชนแต่ละพื้นที่
 - 5.2.3 ฝึกอบรมวิทยากรพื้นบ้าน
- 5.3 แผนงานการพัฒนาโครงการเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจและพัฒนาคุณภาพชีวิต
 - 5.3.1 อบรมให้ความรู้ด้านการวางแผนและจัดทำโครงการพัฒนาของชุมชน
 - 5.3.2 การฝึกอบรมโครงการพัฒนาชุมชน
- 5.4 แผนงานจำแนกเขตการบริหารจัดการและใช้ประโยชน์พื้นที่อุทยานแห่งชาติ
 - 5.5.1 สํารวจและจำแนกเขต (Zoning) การใช้ประโยชน์พื้นที่อุทยานแห่งชาติ
 - 5.5.2 ปรับปรุงและจัดทำแผนที่การใช้ประโยชน์พื้นที่อุทยานแห่งชาติ
 - 5.5.3 รั้งวัดและจัดทำเครื่องหมายแนวเขตอุทยานแห่งชาติและหมายแนวเขตพื้นที่ทำกินของราษฎร
- 5.5 แผนงานคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและบรรเทาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม
 - 5.5.1 สนับสนุนและร่วมดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการระดับชุมชน / ท้องถิ่น
 - 5.5.2 สํารวจและจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพ
 - 5.5.3 คุ้มครองและเฝ้าระวังพื้นที่ โดยการมีส่วนร่วมของราษฎรและองค์กรที่มีศักยภาพ(อาสาสมัครพิทักษ์อุทยานแห่งชาติ)
 - 5.5.4 ฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำที่เสื่อมโทรมตามแนวพระราชดำริ
 - 5.5.5 ควบคุมไฟฟ้าโดยให้ราษฎรและชุมชนในพื้นที่มีส่วนร่วม
 - 5.5.6 ฟื้นฟูปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และกิจกรรมการท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์
 - 5.5.7 อบรมให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- 5.6 แผนงานอื่นๆ
 - 5.6.1 ประชุมคณะกรรมการดำเนินงานในระดับพื้นที่
 - 5.6.2 สัมมนาเวทีสัญจรแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
 - 5.6.3 ประชุมคณะทำงานเฉพาะกิจ
 - 5.6.4 ประชุมติดตามประเมินผล
 - 5.6.5 ประชุมร่วมองค์กรผู้นำกับเจ้าหน้าที่
 - 5.6.6 การอํานวยโครงการส่งเสริมฯ
 - 5.6.7 รักท้องถิ่น รักแผ่นดิน รักอุทยาน

6. พื้นที่ดำเนินการ (Target Area)

ปัจจุบันได้ดำเนินการในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ จำนวน 30 แห่ง ดังนี้

อุทยานแห่งชาติที่เริ่มดำเนินงานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 จำนวน 6 แห่ง คือ

- 1) อุทยานแห่งชาติออบหลวง จังหวัดเชียงใหม่

- | | |
|------------------------------------|------------------|
| 2) อุทยานแห่งชาติดอยภูคา | จังหวัดน่าน |
| 3) อุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์ | จังหวัดกาญจนบุรี |
| 4) อุทยานแห่งชาติภูผาม่าน | จังหวัดขอนแก่น |
| 5) อุทยานแห่งชาติแหลมสน | จังหวัดระนอง |
| 6) อุทยานแห่งชาติทะเลบัน | จังหวัดสตูล |

อุทยานแห่งชาติที่เริ่มดำเนินงานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 จำนวน 12 แห่ง คือ

- | | |
|---------------------------------------|---------------------|
| 7) อุทยานแห่งชาติเขาน้ำค้าง | จังหวัดสงขลา |
| 8) อุทยานแห่งชาติลานสาง | จังหวัดตาก |
| 9) อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย | จังหวัดเชียงใหม่ |
| 10) อุทยานแห่งชาติภูพาน | จังหวัดสกลนคร |
| 11) อุทยานแห่งชาติเอราวัณ | จังหวัดกาญจนบุรี |
| 12) อุทยานแห่งชาติแก่งกรุง | จังหวัดสุราษฎร์ธานี |
| 13) อุทยานแห่งชาติตะรุเตา | จังหวัดสตูล |
| 14) อุทยานแห่งชาติน้ำตกทรายขาว | จังหวัดปัตตานี |
| 15) อุทยานแห่งชาติบางลาง | จังหวัดยะลา |
| 16) อุทยานแห่งชาติบูโด-สุไหงปาตี | จังหวัดนราธิวาส |
| 17) อุทยานแห่งชาติน้ำตกซีโป | จังหวัดนราธิวาส |
| 18) อุทยานแห่งชาติอ่าวมะนาว-เขาตันหยง | จังหวัดนราธิวาส |

อุทยานแห่งชาติที่เริ่มดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2548 จำนวน 9 แห่ง คือ

- | | |
|--|---------------------|
| 19) อุทยานแห่งชาติแม่โถ | จังหวัดเชียงใหม่ |
| 20) อุทยานแห่งชาติแม่วาง | จังหวัดเชียงใหม่ |
| 21) อุทยานแห่งชาติดอยจาง | จังหวัดลำปาง, ลำพูน |
| 22) อุทยานแห่งชาติป่าหินงาม | จังหวัดชัยภูมิ |
| 23) อุทยานแห่งชาติลำคลองงู | จังหวัดกาญจนบุรี |
| 24) อุทยานแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติไทยประจัน | จังหวัดราชบุรี |
| 25) อุทยานแห่งชาติเขาสิบห้าชั้น | จังหวัดจันทบุรี |
| 26) อุทยานแห่งชาติน้ำตกคลองแก้ว | จังหวัดตราด |

อุทยานแห่งชาติที่เริ่มดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2549 จำนวน 4 แห่ง คือ

- | | |
|---------------------------------|-----------------|
| 27) อุทยานแห่งชาติเขาหลัก-ลำรู่ | จังหวัดพังงา |
| 28) อุทยานแห่งชาติขุนแจ | จังหวัดเชียงราย |
| 29) อุทยานแห่งชาติลำน้ำกก | จังหวัดเชียงราย |
| 30) อุทยานแห่งชาติดอยหลวง | จังหวัดเชียงราย |

7. งบประมาณการดำเนินงานประจำปี พ.ศ.2550

แผนงบประมาณเสริมสร้างสมดุลของการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ผลผลิตที่ 1 : พื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ กิจกรรมงานอนุรักษ์ ฟื้นฟู วิจัย และพัฒนาป่าไม้ กิจกรรมงานอุทยานแห่งชาติ งบดำเนินการ จำนวน 12,580,000 บาท (สิบสองล้านห้าแสนแปดหมื่นบาทถ้วน)

8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

เมื่อดำเนินงานตามนโยบาย ตามวัตถุประสงค์ ตามแผนงานและแนวทางที่กำหนดไว้จะทำให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย ดังนี้

1. มีการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติอย่างมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน
2. ช่วยให้อาณาเขตที่อยู่อาศัยบริเวณรอบนอกและในพื้นที่ป่าอนุรักษ์มีความมั่นคงในการดำรงชีพและสามารถดำเนินวิถีชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
3. บรรเทาปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ อันเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงทั้งในด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม
4. ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกและสร้างแนวร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการสร้างระบบและพัฒนาระบบการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และดูแลรักษาความสมดุลของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมโดยการมีส่วนร่วมของราษฎรในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม
5. มีรูปแบบในการพัฒนาการบริหารจัดการให้คนอยู่กับป่าที่ชัดเจนยิ่งขึ้น และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

ผลสำเร็จของการดำเนินงานโครงการนำร่องการพัฒนาการมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการอุทยานแห่งชาติ อย่างยั่งยืน ได้กำหนดตัวชี้วัดหลักของโครงการไว้ 3 ด้าน คือ ด้านสังคมและความมั่นคง ด้านเศรษฐกิจ และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

.....